

УДК 343.82

Костянтин Марисюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
kostiantyn.b.marysiuk@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7483-3836>

Наталія Слотвінська

Національний університет “Львівська політехніка”,
асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
кандидат юридичних наук
<https://orcid.org/0000-0002-2756-4557>

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

<http://doi.org/10.23939/Law2022.33.181>

© Марисюк К., Слотвінська Н., 2022

Стаття присвячена історії становлення кримінального законодавства щодо затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

В історії вітчизняного кримінального законодавства першою обставиною, що виключає злочинність діяння, був стан необхідної оборони, згадки про яку можна зустріти у “Руській Правді” (ст. 26), “Військовому Артикулі” 1715 р. (ст. 156), “Уложенні про покарання кримінальні та виправні” 1845 р. (ст. 107) тощо. У Радянському кримінальному законодавстві “Керівні засади кримінального права РРСФР” 1919 р. передбачали як таку обставину також лише необхідну оборону (ст. 15).

У кримінальних кодексах УРСР 1922 та 1927 рр. закріплювалися вже три обставини, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діяння: 1) необхідна оборона, 2) крайня необхідність – у нормах Загальної частини, 3) затримання злочинця – у нормах Особливої частини КК.

Щодо історії розвитку затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, треба підкреслити, що першу згадку про заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, ми можемо знайти в ст. 38 Короткої редакції “Руської правди”, де законодавчо встановлюється правило, корені якого сягають звичаю – вбити злодія на місці вчинення злочину.

Ст. 40 Великої редакції Руської Правди надавала потерпілому право вбити нічного злодія, якщо останній не був зв’язаний і чинив опір.

Процес феодалізації Давньоруської держави, посилення ролі князя і княжого суду внесли корективи і обмеження в досудові розправи. Так, ст. 6 Двінської статутної грамоти 1397- 1398 рр. містила відповідальність за угоду між потерпілим і злочинцем, за якої потерпілому діставалася сума штрафу, належна наміснику.

У більшості праць із кримінального права, присвячених затриманню злочинця, становлення цього інституту пов'язують з радянським періодом в Україні. І це цілком виправдано, бо саме на цьому етапі почалося законодавче формування норм про затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, в Україні та у всьому Радянському Союзі.

В період громадянської війни, господарської розрухи, розгулу злочинності на думку правознавців, держава була змушена вдатися до таких репресивних заходів, оскільки, в першу чергу, мала на меті в максимально короткий термін навести порядок на фронті і в тилу. У такій ситуації, звичайно ж, не могло існувати чітких правових обмежень щодо заподіяння шкоди особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, під час її затримання.

До 1922 року в українському кримінальному праві затримання злочинця, як обставина, що виключає злочинність діяння, характеризувалося не тільки відсутністю відповідної нормативної, а й навіть теоретичної розробки. Кримінальне законодавство радянського періоду також не передбачало спеціальної норми про заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Тільки Кримінальний кодекс РРФСР 1922 р. містив ст. 145 та ст. 152, що передбачають відповідальність за вбивство і тяжкі тілесні ушкодження злочинцеві під час його затримання.

В Україні новий етап у розвитку кримінально-правового інституту затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, почався із прийняттям КК УРСР 1960 року. Цей закон у питанні регламентації затримання злочинця вигідно відрізнявся від аналогічних законів більшості союзних республік та Основ кримінального законодавства Союзу РСР 1958 року. Так, у ч. 3 ст. 15 КК УРСР вказувалося, що “дії, вчинені потерпілим та іншими особами безпосередньо після вчинення посягання з метою затримання злочинця і доставлення його відповідним органам влади, як правомірні, прирівнюються до необхідної оборони, якщо вони були необхідні для затримання і відповідали небезпечності посягання та обстановці затримання злочинця”.

Наразі КК України передбачає такі обставини, що виключають злочинність діяння: 1) необхідна оборона; 2) уявна оборона; 3) затримання особи, яка вчинила злочин; 4) крайня необхідність; 5) фізичний або психічний примус; 6) виконання наказу або розпорядження; 7) діяння, пов'язане з ризиком; 8) виконання спеціального завдання їх запобігання чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Ключові слова: правопорушення, затримання особи, злочинність, кримінальна відповідальність, закон.

Постановка проблеми. Часто окремі фізичні, а також посадові особи вимушені вчиняти дії, що за своїми зовнішніми ознаками збігаються з тими чи іншими злочинними діяннями. Однак за своєю суттю такі вчинки не є суспільно небезпечними, і хоча й передбачені Кримінальним кодексом України, але визнаються правомірними і, як правило, суспільно корисними. У науці кримінального права такі вчинки іменуються обставинами, що виключають суспільну небезпечність і протиправність, або, інакше кажучи, злочинність діяння. Наявність в переліку обставин, що виключають злочинність діяння, затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, відповідає потребам практики. Суспільна корисність затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, полягає саме в тому, що воно одночасно: 1) забезпечує

доставлення правопорушника відповідним державним органам; 2) запобігає вчиненню нових кримінальних правопорушень; 3) реалізує принцип невідворотності кримінальної відповідальності; 4) встановлює вимоги щодо недопущення тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці затримання правопорушника; 5) сприяє встановленню об'єктивної істини в кримінальному провадженні.

Аналіз дослідження проблеми. До питань історії становлення кримінального законодавства щодо затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, звертались у свої працях такі знані науковці, як М. Лавренко, А. Пашнін, В. Примаченко, А. Савінов, М. Сергатий та ін.

Не зважаючи на значну кількість публікацій, присвячених досліджуваним проблемам, наукова спільнота і досі знаходиться доволі далеко від одностайного розуміння згаданих питань.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані історією становлення кримінального законодавства щодо затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, зосередимо нашу увагу лише на найбільш значимих, на нашу точку зору, моментах, залишивши все інше для наступних наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. В історії вітчизняного кримінального законодавства першою обставиною, що виключає злочинність діяння, був стан необхідної оборони, згадки про яку можна зустріти у “Руській Правді” (ст. 26), “Військовому Артикулі” 1715 р. (ст. 156), “Уложенні про покарання кримінальні та виправні” 1845 р. (ст. 107) тощо. У Радянському кримінальному законодавстві “Керівні засади кримінального права РРСФР” 1919 р. передбачали як таку обставину також лише необхідну оборону (ст. 15). У кримінальних кодексах УРСР 1922 та 1927 рр. закріплювалися вже три обставини, що виключали суспільну небезпеку та протиправність діяння: 1) необхідна оборона, 2) крайня необхідність, а також 3) затримання злочинця [1, с. 144].

Щодо історії розвитку інституту затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, варто підкреслити, що першу згадку про заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, ми можемо знайти в ст. 38 Короткої редакції “Руської правди”, де законодавчо встановлюється правило, корені якого сягають звичаю – вбити злодія на місці кримінального правопорушення. Вказане джерело дійсно викликає інтерес, оскільки у ньому зазначено наступне: “Аще убьют татя на своем дворе, любо у клети, или у хлева, то тои убит; аще ли до света держать, то вести его на княжь двор; а оже ли убьют, а люди будут видели связан, то платити в нем”. Зі змісту цієї статті видно, що право здійснювати правосуддя належить князю, який уособлює в собі тогочасний орган влади й, якщо злочинця вдалося затримати, то його необхідно передати саме владі, самовільна розправа є не допустимою [2, с. 17].

Ст. 40 Великої редакції Руської Правди надавала потерпілому право вбити нічного злодія, якщо останній не був зв'язаний і чинив опір: “аже оубьют кого оу клети или оу которое татбы, то оубьют во пса место...”. Тобто в цьому випадку нормою права закріплюється звичайний самосуд. В інших випадках злодія слід було затримати і вести на княжий двір. Вбивство зв'язаного злодія підлягало покаранню. Шкода, заподіяна злочинцю після відбиття посягання, вважалася кримінальним правопорушенням і обкладалася грошовим стягненням. Отже, право на заподіяння шкоди з метою затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, було включено в більш широке поняття помсти і надавало окремій особі право покарати посягаючого. Переслідування злочинця було справою аж ніяк не державною, а самих постраждалих [3, с. 8-9].

Процес феодалізації Давньоруської держави, посилення ролі князя і княжого суду внесли корективи і обмеження в досудові саморозправи. Так, ст. 6 Двінської статутної грамоти 1397-1398 рр. передбачала відповідальність за угоду між потерпілим і злочинцем, при якій потерпілому дісталася сума штрафу, належна наміснику. Поняття цього своєрідного самосуду розкривається в цій

же нормі: “А самосуд то: кто, изымав татя с поличным, да отпустит, а себе посул возьмет, а наместники доведаются по заповеди, ино то самосуд; а опрочь того самосуда нет” [3, с. 9].

У більшості праць із кримінального права, присвячених затриманню злочинця, становлення цього інституту пов'язують з радянським періодом в Україні, і це цілком виправдано, бо саме на згаданому етапі почалося законодавче формування норм про затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, як в Україні, так і у всьому Радянському Союзі. Раніше у вітчизняному законодавстві кримінально-правових норм про затримання злочинця фактично не існувало, у всякому разі таких, що окремо виключали б злочинність діяння при умовах затримання.

Кримінальне законодавство перших років радянського періоду являло собою групу різнопланових нормативних актів. Велика частина колишніх кримінальних законів була скасована. Практично всі прийняті в той час декрети, постанови визнавали правомірним метод позасудової розправи. Велася активна боротьба з контрреволюцією, спекуляцією, посадовими кримінальними правопорушеннями. Розстрілу підлягали особи, причетні до заколотів, змов проти радянської влади: “за наявності збройних виступів... за надзвичайними комісіями зберігається право безпосередньої розправи для припинення злочинів”. У числі зазначених злочинів було присутнє і умисне знищення або пошкодження залізничних колій, мостів та інших споруд. Правда, законодавець встановлював обмеження, що виражалося в тому, що крайня міра допускалася тільки в ситуації, коли винного було затримано на місці кримінального правопорушення: “...спійманих на місці кримінального правопорушення розстрілювати в порядку безпосередньої розправи, а інших запідозрених, але на місці не затриманих, судити в 24-годинний строк за законами військового часу”.

Отже, в період громадянської війни, господарської розрухи, розгулу злочинності, на думку правознавців, держава була змушена вдаватися до таких репресивних заходів, оскільки, в першу чергу, мала на меті в максимально короткий термін навести порядок на фронті і в тилу. У такій ситуації, звичайно ж, не могло існувати чітких правових обмежень при заподіянні шкоди особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, при її затриманні [3, с. 15- 16].

До 1922 р. в українському кримінальному праві затримання злочинця, як обставина, що виключає злочинність діяння, характеризувалося не тільки відсутністю відповідної нормативної, а й навіть теоретичної розробки. Кримінальне законодавство радянського періоду також не передбачало спеціальної норми про заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Тільки Кримінальний кодекс РРФСР 1922 р. містив ст. 145 та ст. 152, що передбачали відповідальність за вбивство і тяжкі тілесні ушкодження злочинцеві при його затриманні. Кримінальний кодекс РРФСР 1926 р., Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р., Кримінальний кодекс РРФСР 1960 року не містили правових приписів про поведінку при затриманні осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. У той час цей недолік законодавства частково заповнювався Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 р. “Про посилення відповідальності за хуліганство”, який встановлював, що дії громадян, спрямовані на припинення злочинних посягань і затримання злочинця, є правомірними і не тягнуть кримінальної відповідальності, навіть якщо цими діями вимушено була заподіяна шкода злочинцю. Однак навіть це формулювання чітко не визначило підстави і умови правомірності заподіяння шкоди при затриманні злочинця [4, с. 14].

В Україні новий етап у розвитку кримінально-правового інституту затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, почався із прийняттям КК УРСР 1960 р. Цей закон у питанні регламентації затримання злочинця вигідно відрізнявся від аналогічних законів більшості союзних республік та Основ кримінального законодавства Союзу РСР 1958 р. Так, у ч. 3 ст. 15 КК УРСР вказувалося, що “дії, вчинені потерпілим та іншими особами безпосередньо після вчинення посягання з метою затримання злочинця і доставлення його відповідним органам влади, як правомірні, прирівнюються до необхідної оборони, якщо вони були необхідні для затримання і відповідали небезпечності посягання та обставинці затримання злочинця”.

Разом з тим, ще більш очевидним стало те, що затримання злочинця, як обставина, що виключає злочинність діяння, є вимогою часу і в основному схвально сприймається юридичною теорією та практикою. Як результат цього, в 1970 р. КК Естонської РСР доповнюється ст. 13¹, яка визначала, що не є кримінальним правопорушенням дія, яка підпадає під ознаки діяння, передбаченого цим Кодексом, направлена на затримання злочинця, навіть якщо цією дією вимушено було завдано шкоду злочинцю. Отже, у згаданій статті було вперше визначено затримання злочинця, як самостійну обставину, що виключає злочинність діяння, поряд із необхідною обороною та крайньою необхідністю. Це, беззаперечно, виявилось позитивним прецедентом у подальшому розвитку інституту затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, навіть з урахуванням того, що Особлива частина КК Естонської РСР не містила положень про відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Однак, такий приклад Естонії не став фактором, що вплинув на перегляд норми про затримання злочинця в КК України, в ньому все залишилося як і раніше. Не відбулося змін і в загальносоюзному кримінальному законодавстві. До Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік, а також кримінальних кодексів всіх республік не вводилося ніяких статей про затримання злочинця [2, с. 19- 21].

Тому судова практика не знайшла іншої альтернативи і рекомендувала подібні ситуації розглядати відносно положень кримінального законодавства про необхідну оборону. Цим шляхом пішов Пленум Верховного Суду СРСР у своїх постановках від 23 жовтня 1956 р. “Про недоліки судової практики у справах, пов’язаних із застосуванням законодавства про необхідну оборону” та від 4 грудня 1969 р. “Про практику застосування судами законодавства про необхідну оборону”.

Подібне вирішення питання можна вважати суперечливим. З одного боку, пленум, даючи правову оцінку діям із затримання злочинця, прирівнює їх до необхідної оборони, а з іншого – розглядає підстави та умови правомірності заподіяння шкоди злочинцю при його затриманні безвідносно до підстав і умов правомірності заподіяння шкоди злочинцю при необхідній обороні. До вирішення розглянутої проблеми теоретики кримінального права підходили також неоднозначно. Так, А. Піонтковський писав: “Що стосується прийняття необхідних заходів для затримання злочинця безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, то доцільно його розглядати стосовно норм, які регулюють інститут необхідної оборони”. Однак далі: “Не оборонною, а лише прирівняною до неї за своїми юридичними наслідками дією є вжиття заходів, спрямованих до затримання злочинця, якщо вона не виходять за межі необхідності... Питання про межі допустимості того чи іншого заподіяння шкоди злочинцю при його затриманні має вирішуватися аналогічно з питанням про межі допустимості правомірного захисту при необхідній обороні”. І. Філановський розглядав затримання злочинця як одну із самостійних форм участі громадськості в попередженні кримінальних правопорушень. А. Санталов вважав, що затримання злочинця є “обставиною, яка відповідає вимогам, які пред’являються до обставин, що виключають суспільну небезпеку”. М. Якубович визнавав затримання злочинця самостійною обставиною, що виключає суспільну небезпеку діяння, але не вказував, як повинна визначатися відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання: “...якщо дії громадянина, спрямовані на затримання, що не були вимушеними, він буде нести за них кримінальну відповідальність”. Як бачимо, повної ясності у вирішенні цього питання і законодавцю і вченим – теоретикам так і не вдалося досягти.

Пленум ВС СРСР в постанові від 16 серпня 1984 р. “Про застосування законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань” неоднозначно роз’яснює, що вчиненими в стані необхідної оборони слід оцінювати дії народних дружинників та інших громадян, які виконували громадський обов’язок з підтримання правопорядку і заподіяли шкоду особі, у зв’язку з припиненням її суспільно небезпечного посягання і затриманням або доставкою до відповідних органів влади. Так само мали розглядатися дії представників влади, працівників правоохоронних органів, воєнізованої охорони та інших осіб, у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків по припиненню суспільно небезпечних посягань і затримання

правопорушників. Що ж до заподіяння шкоди злочинцю з боку особи, що оборонялась, після закінчення посягання (а це означає і при спробі його затримати), то Пленум вважає за необхідне кваліфікувати такі дії, за певних обставин, як вчинені в стані сильного душевного хвилювання, тобто афекту (пом'якшувальні вину обставини), які не виключають злочинність діяння. Це видається не зовсім справедливим, так як потерпілі від кримінального правопорушення найчастіше є єдиними, хто може затримати злочинця безпосередньо після вчинення протиправного діяння, а іноді це буває можливим тільки із заподіянням певної шкоди злочинцю [4, с. 15].

Знадобився ще досить тривалий відрізок часу, щоб законодавці упритул підійшли до позитивного вирішення проблем затримання злочинця. Так, у ході правової реформи, яку проводила ВР СРСР, 02.07.1991 р. в другому читанні було прийнято нові Основи кримінального законодавства Союзу РСР та республік, котрі мали через рік замінити Основи 1958 р.

З-поміж інших нововведень, цей закон передбачав розширену систему обставин, що виключають злочинність діяння, та виділяв їх у окремий розділ. Поряд із необхідною обороною та крайньою необхідністю, вперше в якості самостійних обставин було закріплено затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та виправданій професійний і господарський ризик. Зокрема, в ст. 25 Основ 1991 р., що мала назву “Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення”, вказувалось: “Не визнається злочинною дія, яка хоч і підпадає під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом, але направлена на затримання особи в момент чи безпосередньо після вчинення нею кримінального правопорушення з метою передачі затриманого органам влади, якщо при цьому не було допущено явної невідповідності заходів затримання характеру і ступеню суспільної небезпечності вчиненого та обставинам затримання” [2, с. 22].

Але у зв'язку з розпадом СРСР згаданий нормативно-правовий акт так і не набув юридичної сили. Не дивлячись на це, необхідно відзначити позитивні моменти, які відігравав цей законодавчий акт у подальшому розвитку в Україні системи обставин, що виключають злочинність діяння взагалі та затримання злочинця зокрема. А саме було:

1) підтверджено правильність позиції щодо необхідності саме законодавчого врегулювання проблем, пов'язаних із затриманням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та закріплення цього інституту серед обставин, що виключають злочинність діяння;

2) створено базову модель формування системи обставин, що виключають злочинність діяння, з новими положеннями щодо її кількісного та якісного наповнення [2, с. 23].

Проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України стало ключовим моментом для початку реформування вітчизняної правової системи. Кримінальне право у цьому процесі займало одне із першочергових місць. Однак прийняття нового КК України відбулося лише 5 квітня 2001 р. Майже десятиліття у державі діяв КК 1960 р., до якого систематично вносились відповідні зміни та доповнення. Норми, що регулювали кримінально-правове затримання, весь цей період продовжували діяти у беззмінному вигляді.

У цей час український парламент активно працював над створенням майбутнього КК України. Ця робота знаходила своє вираження у підготовці відповідних проєктів. Сумніву стосовно необхідності формування нової системи обставин, що виключають злочинність діяння, серед яких відводилося відповідне самостійне значення й затриманню злочинця, не виникало майже ні в кого, але варіанти пропонувались, звичайно, різні, іноді зовсім несподівані. Так, у проєкті КК, внесеного на розгляд ВР України Комісією з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, було представлено однойменні розділ IV та главу 11 під назвою “Обставини, що виключають караність протиправної дії або бездіяльності”, де затримання злочинця у якості однієї із вищезазначених обставин було по суті виділено у два види.

Ч. 5 ст. 47 (“Необхідна оборона”) згаданого проєкту КК вказувала: “Дії потерпілого чи інших осіб, які захищаються, спрямовані на затримання порушника безпосередньо в момент посягання, а так само такі ж дії щодо порушників, які здійснюються на підставі відомостей про їх розшук, що

містяться в засобах масової інформації або у зверненні органів виконавчої влади про затримання злочинця, прирівнюються до необхідної оборони”.

А ст. 48 відразу ж закріплювала затримання злочинця в якості самостійної обставини, що виключає злочинність діяння, під назвою “Затримання особи, яка вчинила каране діяння” і мала такий зміст:

“1) Визнаються правомірними дії, які підпадають під ознаки караного діяння, та завдана ними шкода, якщо ці дії спрямовані на затримання особи, яка вчинила каране діяння і передачу затриманого органам влади, та якщо при цьому не було допущено невідповідності засобів затримання або затримання без явної необхідності.

2) Громадянин, який затримав особу, що вчинила каране діяння, вважається таким, що не допустив умисної невідповідності засобів затримання або затримання без явної необхідності, доки затриманий або особа, яка представляє його інтереси, не доведуть іншого”.

Особлива частина законопроекту про кримінальну відповідальність за допущення невідповідності засобів затримання або затримання без явної необхідності, на відміну від необхідної оборони, не передбачала, що значно ускладнювало розуміння значення затримання злочинця, як обставини, що виключає злочинність діяння. В одній статті це була самостійна обставина, в іншій – вона прирівнювалась до необхідної оборони. Якщо в Загальній частині проекту певне розмежування між необхідною обороною та затриманням злочинця провести можна, то Особлива частина це розмежування не підтверджувала [2, с. 23- 25].

Наразі КК України передбачає такі обставини, що виключають злочинність діяння: 1) необхідна оборона; 2) уявна оборона; 3) затримання особи, яка вчинила злочин; 4) крайня необхідність; 5) фізичний або психічний примус; 6) виконання наказу або розпорядження; 7) діяння, пов’язане з ризиком; 8) виконання спеціального завдання їх запобігання чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що кримінальне законодавство щодо затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, має глибокі історичні корені, є історично та соціально виправданим та відіграє важливу роль у системі кримінального права України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сергатий М. О., Лавренко М. А. (2013). Щодо питання про розширення кола обставин, що виключають злочинність діяння. *Держава та регіони. Серія: Право.* № 2 (40). С. 144- 147.
2. Примаченко В. Ф. (2008). Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Д. 246 с.
3. Пашнин А. Н., Пронина М. М. (2005). Причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление: уголовно-правовая регламентация и ее совершенствование. Ч.: ЧГУ. 172 с.
4. Савинов А. В. (2002). Причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление, как обстоятельство, исключающее преступность деяния. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. М. 180 с.

REFERENCES

1. Serhatyi M. O., Lavrenko M. A. (2013). *Shchodo pytannia pro rozshyrennia kola obstavyn, shcho vykliuchaiut zlochyinnist diiannia* [On the issue of expanding the range of circumstances that exclude the criminality of the act.]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Pravo.* No. 2 (40). P. 144- 147.
2. Prymachenko V. F. (2008). *Zatrymannia osoby, yaka vchynyla zlochyin, yak obstavyna, shcho vykliuchaie zlochyinnist diiannia* [Detention of a person who has committed a crime as a circumstance that excludes the criminality of the act]. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk.* D. 246 p.
3. Pashnyn A. N., Pronyna M. M. (2005). *Prychynenye vreda pry zaderzhanuy lytsa, sovershyvsheho prestuplenye: uholovno-pravovaia rehlamentatsiia y ee sovershenstvovanye* [Infliction of harm during the detention of a person who has committed a crime: criminal law regulations and their improvement]. Ch.: ChHU, 172 p.

4. Savynov A. V. (2002). *Prychynenye vreda pry zaderzhanyu lytsa, sovershyvsheho prestuplenye, kak obstoiateľstvo, yskliuchaiushchee prestupnost deianiya* [Infliction of harm during the detention of a person who has committed a crime, as a circumstance that excludes the criminality of the act]. *Dyssertatsiia na soyskanye uchēnoi stepeny kandydata yurydycheskykh nauk*. M. 180 p.

Дата надходження: 27.01.2022 р.

Kostyantyn Marysyuk

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Law, Prof.

Nataliia Slotvinska

Lviv Polytechnic National University,
Assistant of the Department of Criminal Law and Procedure,
Scientific Educational –Institute of Law,
psychology and innovative education,
Doctor of Law
<https://orcid.org/0000-0002-2756-4557>

HISTORY OF THE FORMATION OF CRIMINAL LAW ON THE DETENTION OF A PERSON WHO HAS COMMITTED A CRIMINAL OFFENSE

The article is devoted to the history of the formation of criminal law on the detention of a person who has committed a criminal offense.

In the history of domestic criminal law, the first circumstance that excludes the criminality of the act was the state of self-defense, which can be found in “Russian Truth” (Article 26), “Military Article” in 1715 (Article 156), “Regulations on criminal and correctional punishments” of 1845 (art. 107), etc. In the Soviet criminal law “Guiding Principles of Criminal Law of the RSFSR” of 1919 provided as such a circumstance also only the necessary defense (Article 15).

The Criminal Codes of the USSR of 1922 and 1927 already enshrined three circumstances that exclude public danger and illegality of the act: 1) necessary defense, 2) extreme necessity – in the norms of the General Part, 3) detention of a criminal – in the norms of the Special Part of the Criminal Code.

Regarding the history of detention of a person who has committed a criminal offense, it should be emphasized that the first mention of harm in the detention of a person who has committed a criminal offense, we can find in Art. 38 of the Short edition of “Russian Truth”, which legally establishes a rule, the roots of which go back to the custom – to kill a thief at the scene of the crime.

St. 40 of the Grand edition of *Russkaya Pravda* gave the victim the right to kill a night thief if the latter was not tied up and resisted.

The process of feudalization of the ancient state, strengthening the role of the prince and the prince's court made adjustments and restrictions in pre-trial executions. Yes, Art. 6 of the *Dvina charter of 1397- 1398* contained responsibility for the agreement between the victim and the offender, in which the victim received the amount of the fine due to the governor.

In most criminal law works on the detention of a criminal, the establishment of this institution is associated with the Soviet period in Ukraine, and this is quite justified, because at this stage the legislative formation of rules on detention of a person who committed a crime, as in Ukraine, and throughout the Soviet Union.

During the civil war, economic devastation, rampant crime, according to jurists, the state was forced to resort to such repressive measures, because, above all, its goal was to restore order at the front and rear as soon as possible. In such a situation, of course, there could be no clear legal limitations on the infliction of harm to a person who has committed a criminal offense when he is detained.

Until 1922, in Ukrainian criminal law, the detention of a criminal, as a circumstance that excludes the criminality of the act, was characterized not only by the lack of appropriate normative, but even theoretical development. The criminal legislation of the Soviet period also did not provide for a special rule on the infliction of harm in the detention of a person who has committed a criminal offense. Only the Criminal Code of the RSFSR in 1922 contained Art. 145 and Art. 152, which provide for liability for murder and grievous bodily harm to the offender during his detention.

In Ukraine, a new stage in the development of the criminal law institution of detention of a person who has committed a criminal offense began with the adoption of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1960. This law in the regulation of the detention of a criminal differed favorably from similar laws of most union republics and the Fundamentals of Criminal Law of the USSR in 1958. Thus, in Part 3 of Art. 15 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR stated that “actions committed by victims and other persons immediately after the encroachment to apprehend the offender and deliver him to the appropriate authorities are legitimate, equate to necessary defense, if they were necessary for detention and met the danger of encroachment and detention criminal.

Currently, the Criminal Code of Ukraine provides for the following circumstances that exclude the criminality of the act: 1) the necessary defense; 2) imaginary defense; 3) detention of a person who has committed a crime; 4) extreme necessity; 5) physical or mental coercion; 6) execution of an order or instruction; 7) an act related to risk; 8) performance of a special task of their prevention or disclosure of criminal activity of an organized group or criminal organization.

Key words: offense, detention of person, crime, criminal liability, law.